

М. ЛЯСКОВЕЦЬ

МИКОЛА ХВИЛЬОВИЙ

ЛЕГЕНДА ТА ДІЙСНІСТЬ

Зальцбурґі ————— 1948 ————— Інсбрук

В цьому ж видавництві появилoся:

Володимир Кримський

Храм Ірааля

(До проблеми світогляду Ю. Клена)

М. Лясковець

МИКОЛА ХВИЛЬОВИЙ

ЛЕГЕНДА ТА ДІЙСНІСТЬ

1 9 4 8

„ЗВЕНО”

Лясковець

Друк: „Наукова Друкарня“ — Зальцбург

I.

Після старанної підготовки, що нею так жалюгідно довго провокували українську еміграцію всілякі більше-менше дивні спеці від тогобічної політграмоти, — перевидало в-во „Нові Дні“ в Зальцбурзі роман їхнього духовного шефа „Вальдшнепи“ М. Хвильового - Фітільова. Та, може це помилка вбачати в перевиданні „Вальдшнепів“ завершення тієї пролазливої (і влізливої) кампанії, що зручно провадить серед нашої еміграції певна (чи скорше непевна) група фахівців од робітничо - селянських „соцдерзаний“, кампанії за знівелювання української національної думки до позему інтернаціонального по формі й московського з духу євразійства? А може це не кінець, а підсилення тієї підозрілої офензиви, що веде згадана група за розмазання границь між національним й робітничо-селянським, між низьким і високим, між честю й підлотою, між фразою й чином, між Україною й Москвою? Про пряму відповідь на ці питання в наших умовах не приходиться говорити. Та, щоб мати все ж бодай непряму відповідь, варта проаналізувати самий роман „Вальдшнепи“, що став ніби ідеологічною псалтирею цієї групи.

Мабуть якусь алегорію, паралелю хотів вбачати сам автор в своїй німецько-російській назві твору, що в ньому нічого не згадується про цих птахів, перших вістунів весни, української назви яких автор або не знав, або не хотів ужити. Проте для свого головного героя, що його хоче показати як українця, міг, мабуть, вибрати й інше прізвище, ніж Дмитрій Карамазов. Та, справа, звичайно, була би не в прізвищі, якби за ним стояла українська художня істота, а не рідний брат нетільки „Братьєф Карамазових“ Достоєвського, але й усіх тих московських літературних „ідіотів“, що їх так влучно схарактеризував та перечислив *Sir Galahad* у своєму „Провідникові по ідіотах російської літератури“. Бо дійсно, якщо Карамазов не 100%-ий „законний, як Бог приказав, ідіот“, то, в кожному випадку, важко психічно хвора, а при цім і морально збочена людина. Не треба бути спеціалістом — неврологом,

тільки треба бути незіпсованим евразійською духовістю європейцем, щоб зразу побачити, що головний герой роману належить не літературі, а медицині, зглядно кримінальній медицині. І докази цьому на кожній сторінці цього художнього твору.

Бо ось, сама Карамазова дружина, Ганна, прозраджує читачеві, що зимою її чоловік частенько бився головою об стінку (стор. 12) й хоч тепер улітку, на літниську, він цього й не робить, але ціла його поведінка виявляє безустанку всі ознаки психічно-хворої людини. На цілком невинні запити жінки й знайомих, він грозить „пустити собі кулю в лоб“ (ст. 7), серед розмови сціплює зуби, блідне, його очі розширюються (ст. 15), уста перекривлюються й нижня губа дрижить (ст. 17), нервово кусає губи і раптом перетворюється на маніяка (ст. 44). Він хоче, щоб хтось йому плював в обличчя, „плював довго, настирливо й образливо“ (ст. 48), боїться, що збожеволів і кинеться кудись скаженим бігом“ (ст. 61), мислі й чуття раптом покидають його, і він лежить „мертвим шматком м'яса“ (ст. 65). Він говорить подразнено й без зв'язку, поводить ся зо своєю жінкою, як поганий господар з худобиною, він нарешті ненавидить її за те, що вона лагідна й ласкава, та нездібна забити людину!

Сам Карамазов, як усі таких хворіб кандидати, забити людину здібен. Він каже, що „свідоме вбивство во ім'я соціальних ідеалів ніколи не вважав за злочин“. І він убивав. Про один (лише один?) такий випадок він розказує (ст. 100) докладно; він „стріляв у карк (куди ж, як не в карк стріляють іештапісти й чекісти) якійсь „барішн“ (з контексту оповіді — урядничці), що при евакуації ревкому, вибирала собі з канцелярійних скринь якась барахло. І він убивав. Не „в чесному бою“ (Ольжич), не „на чотири боки шаблі“ (Яновський), а вбивав як боягуз, бандит, або кримінальник-садист, безборонну людину, жінку, з-заду „во ім'я соціальних ідеалів!“

Варта ствердити, що при всій своїй психічній збоченості, Карамазов виявляє і хворобливо піднесений сексуальний тонус, що робить його спорідненим не тільки всім мужеським т. зв. „кобелям“, але й дає зайвий доказ психічної хвороби, що переважно супроводиться аномальним зростом статевого гону аж до маніякально-садистичної хворобливості. Не будемо тут предклатати несмачних доказів цього твердження, що їх досить подає роман. Мусимо лише констатувати, що й у цім відношенні Д. Карамазов є рідний брат Смердякових, Саніних, отців Сергіїв і всіх тих „сексуальних мучеників і героїв“, садистів і малохистів, що в них так милується московська література.

I, скінчивши 120 сторінок (лише шіснадцяткового формату) першої частини роману, читач зі здоровим європейським глуздом (чи ж не до Європи закликав сам автор?) тільки дивується: чи то на низький аналітичний (так би мовити робфаківський) рівень мусів розраховувати автор, чи то сам мав так мало художнього чуття, що з такого духовного каліки зробив героя українського національного роману? Другий здогад буде, здається, правильнішим. Хвильовий хоче показати Карамазова, як безвольного українця, зробити з нього контрастний об'єкт для „волевої“ Аглаї. Однак видно, що його художнє чуття не було на висоті завдання, коли безвольну квашуватість (що може бути також і в цілком здорової людини) підстобнув до хворобливої маніякальності, яка виключає будь-яку участь таких типів у літературних творах української національної ідеології.

Та, мабуть, і самому авторові ставало часом ніяково від надпродукції психопатологічних рис цього героя. Принаймні устами свого другого персонажу, Карамазового приятеля, Вовчика, він признає й „ідіотську хворобу“ й причину її — „психічну спадщину батьків“. Тут би йому й схаменутися! Та цього не дозволяє авторові, ані його московська природа, ані літературна московська традиція. Бо далі устами Карамазової коханки Аглаї він пробує боронитися проти свого літературного сумніву: „Звичайно, тут не без психічної спадщини, але мати тільки її на увазі — це значить нічого не розуміти“ (ст. 112). А тому, що Аглая з автором розуміють „все“, то все й залишається по-старому: московський ідіот преться з лаптями до української літератури.

Про дальшу чинність і долю Карамазова ми довідуємося з післямови Юр. Д. до видання, де про це наводить рецензент всілякі перекази, переписи, легенди й здогади. Вірити їм можемо, хоч не мусимо. Підкреслюємо „не мусимо“, бо вже з попереднього бачимо, з якого безвартісного матеріалу рецензент ці „легенди“ ліпить. Однак на підставі психофізичного образу Карамазова не сумніваємося, що герой роману мав скінчити так, як і його автор: обое застрілилися. „Жив грішно й умер смішно“, каже про таку смерть народна мудрість. Та для такого ступеня психічної хвороби, такий кінець пацієнта не є нічим несподіваним, зокрема у московській літературі декаденщини. Але чи це є кінець національного українського персонажу?

I знов у читача, неросійського інтелігента, повстає запит: чому ж саме така персона мав бути героєм українського національного роману? На це могла би бути й така відповідь,

що до уст блазням-героям часто вкладають автори твердження, які нормальним людям були би небезпечні. Але саме з „Вальдшнепів“ цього не видно, бо ж Карамазова вважає такий автор і підскакевичі від прихильної критики тільки „безвольним“, але не блазнем, що став ним з гамлетівського, напр., стимулу.

Але правильніше буде пояснення друге. „Дурачок“, „блаженний“, „юродивий“, „простачок“, — все це епітети якоїсь інтелектуальної меншевартості, — був не тільки улюбленцем, героєм і взірцем для старої Московії, але й її канонізованим святим (храм Василія Блаженнаго в Москві), ставши опісля, цілком природно, і героєм російської літератури. Тут ми зустрічаємо його в різних нюансах психічної вартості від простачка Платона Каратаєва у „Вайна і Мір“ Толстого, через звичайних дрібних „психів“ всеімперської декаденщини, аж до напівідіотів Достоевського й Гаршіна. І Карамазов, як це згадувалося вже вище, це самозрозуміла ланка в довгому ланцюгу ідіотів не тільки московської літератури, але й московського духа. Бувши сам з походження москалем і вихований на тій духовній страві, Хвильовий—Фітільоф не міг піднятися понад рівень своєї крові, не міг не створити саме такої літературної креатури. І шкода, що згаданий *Sir Galahad* не читав „Вальдшнепів“. Без сумніву його реєстр російських літературних ідіотів збагатився би ще одним Карамазовим. Бо треба справді бути безнадійно з'євразіованим малоросом, українським і європейським невігласом, щоб признати цьому персонажеві якібудь українські риси.

Ще одною діввою особою, що її автор робить антитезою українця Карамазова, є московка Аглая. Здавалося би, що, якби Карамазов був і дійсно безвольним національним, а не психо-кримінальним об'єктом, то всетаки дивно, навіть авторів за антитезою безвольності треба було йти аж до Московщини. Та, хоч шляхи авторових задумів, як путі орлиці в небі, (перекладуючи Провідника), але в данім випадку український читач сміло може вважати це протиставлення волевої московки безвольному українцеві підсвідомим реверансом автора в бік своєї батьківщини. Але мусимо придивитися ближче що саме з цієї, під українку стилізованої, московки робить її ніби карамазівською антитезою.

З першої частини роману довідуємося, що ця Аглая з тіткою Клявдією й її чоловіком приїхала на літнисько до того ж самого містечка, що й Карамазови. Вони познайомилися випадково ще на пароплаві й тоді вже гарна, здорова самиця, Аглая, „впала до ока“ Карамазову. На жаль на всіх

120-ти сторінках I-ої частини читач не довідується про цю „волеву, прозору, як ЧК“ особу нічого такого, що не виправдувало б епітету „самиця“. Бо її головна „волева“, чинність у відносинах з Карамазовим зводиться до флірту здорової, літньої, переїждженої жінки з принагідним „здоровим“ партнером. Яка ціль цього загравання? Абстрагуючи від многодумної балаканини, трудно сконструювати іншу, крім сексуальної. Бо Карамазов зустрічається з Аглаєю потаємки від дружини, волочиться з нею поночі, приправляє „оргії“, й Аглая поводить з ним, як неабияк вправлена в „амурних“ справах особа. І, читаючи ці описи взаєморозпалювання обох героїв, свідомий російської декаденщини читач не може позбутися враження, що читає „на українське переволочені“ сторінки з повістей Юрія Сльозкіна, чи Осіпа Датова, тільки заправлені міркуваннями псевдоукраїнського високого стилю.

Аглая є зла й цинічна, цілком у стилі московської автохарактеристики: „Москва сльозам не веріт“. Вже поминаючи про її брудненькі випитування Карамазова про його інтимні відношення до жінки, вона, Аглая, поводить з Ганною так огидно й понизливо, що тільки в московській національній психиці автора, яка любить приймати в обличчя пльовки, можна шукати виправдання для Ганниного пасивного сприймання Аглаїних нахабних вибриків. І хоч би як там не заприсягався Юр. Д., але Аглая таки зла й цинічна, як і належить бути представниці того народу, що зумів створити Чека. Цілком у стилі московського приятельського нахабства, так званого „амікошонства“, Аглая любить „лізти в душу“. Ось, самого Карамазова „ні сіло, ні впало“ називає вона просто в вічі „невігласом, недоноском 30-их років, страшенно безвольною людиною“ (ст. 98). Бо вона не вірить, що він тільки хвора людина, бо їй треба самій бути Карамазовим антиподом, або як вона вихваляється „людиною нового часу“ (ст. 81). І все це вона приправляє снобістичним накопичуванням імен авторів і персонажів західної літератури, так наче б то й сама походила не з московського Пошехонья, а з провансальських Кубеляк і з самим Війоном ручкалася.

Для виправдання цієї дешевої, снобістичної ерудиції й самохвальства, автор й натякає, що зі свого соціального походження Аглая не є жодна 101-відсоткова пролетарка („доч крестянки і двох робочих“, як тоді вимагалось для „соцблагодійності“). Але українському, і взагалі європейському, читачеві, що не знає московської інтелігентської психіки, таке бундочне самохвальство припадає несмачним і смішним. Та для москаля воно є нормальним явищем, що його вихідною точкою є т. зв. „дерзаніє“.

Пояснити зміст цього поняття європейцеві досить важко. Воно виходить далеко поза межі нашого поняття „зриву“. Загально кажучи, коли європейський дух признає за методу творчого розвою повільний шлях прокладання доріг у духовне й матеріальне майбутнє, то Евразії ближча, зрозуміліша й, нібито, легша дорога інтуїтивного, неприправленого, моментального чину. Європа вірить, що в генія мусить бути так з 10 проц. геніяльності й 90 проц. впертої праці. Такий досконалий представник європейської духовости як Мікель Анджельо Буонароті пише, мавши вже 90 років, що треба, щоб все, що ми творимо з великим зусиллям, виглядало нарешті так, ніби ми створили його легко й без труду, майже побіжно, навіть, коли це так не є. За Буонароті це є таємство творчої праці: велике тривале зусилля, як засіб до легкоти досконалого, dokonаного чину.

Для Евразії геній і творча чинність не потребують цього тривалого зусилля, творчої праці, часто мозольно-виснажуючої й по-китайськи витривалої. Того, що досягає геній (не кажучи вже про звичайну людину, яку євразієць залюбки зве погордливими назвами міщанина, провінціяла, обивателя, й буржуя) з великим трудом, там для євразійсько-московського духа треба тільки „дерзнуть“. Геть роки втомної праці! Вистарчить тільки раз схопитися до чину, „рванути“ з себе ланцюги умовностей, напняти всі „сили й одним скоком плигнути“ з царства необхідности в царство свободи. Не дурно ж і сама московська мова так милується в дієсловах одноразового, раптового чину: дерзнуть, стрельнуть, кутнуть, пальнуть, дерзнуть...

Таким то моментом одноразовости, що так маниться ста-тичній душі євразійця, дуже любить оперувати, з легкої руки М. Горького, російська інтелігентська думка. Таким моментом психічної стахановщини („дерзання“ в господарському житті) любить шермувати і справжня донька свого народу, Аглая. Випивши кілька чарок горілки, і позбиткувавшись над Ганною, вона відчуває в собі надпродукцію „дерзній“ (у москалів інтелігенти „дерзають“ здебільша „под пьяною лавочку“), й уявляє себе коскістадором (і чево то не накоїт тая риковка!), та п'є за їхнє „безумство хоробрих“. І тут вона пояснює, що не за тебе „безумство“, яке печерну людину довело до сучасного стану культури й цивілізації, але за тебе безумство, що „горить вічним стремлінням у чужі, далекі краї“. Йй уже мало й того „безумства“, що пропагував його духовний батько М. Горький. Погордливо прозиває його Аглая „сорентським міщухом...“ Вона-бо знає якесь ще вище „безумство“, (якесь,

змосковщене берсеркерство норманів, або збольшевивозаний малайський амок), хоч, покищо, скромно обмежується до конкістадорського „безумства хоробрих“.

Ах, бідні конкістадори! І хто вже не поневіряв їхнього чесного імени, часто-густо не задавши собі навіть труду познайомитися ближче з чинністю такого, наприклад, Колумба, Кортеса чи Пізаро.

„Ковтнула баба і верзе!“ скаже здоровий глузд українця-європейця на таку словесну стахановщину „дерзаній“, на таке „переплювательство“ всіх рекордів горьковського інтелігентського „безумства хоробрих“. Бо ж відомо, що після відповідної кількості мілілітрів алкоголью і віслюк, мабуть, уважає себе за льва, а насъорбана московка — за конкістадора. „Якщо побачиш на клітці з ослom напис „лев“ — не вір очам своїм“ — попереджував колись своїх земляків російський Горотак Кузьма Прутков.

Але Хвильовому - Фітільову й його „придворній“ критиці треба вмовити в українського читача, що тая словесна екви-лібристика, тее стахановське сюррекордсменство в царині всіляких „безумств“ потрібне Аглаї, щоб „зірвати маску з гнилої дійсності“, як каже Юр. Д., й викрити фальш родини Карамазових. А, що тая Аглая своєю поведінкою сама продукує тую гнилу дійсність московської інтелігентщини, творить довкола себе атмосферу купренівського *maison de tolerance*, — того ані автор, ані критики не бачать, або не хочуть бачити. Як той п'яний московський купчик, який, зашрубувавши в канарка коркотяг, переконавав всіх, що так завжди було, — хоче й автор засугерувати читачеві уяву, що таки справді нормальною є саме ця поведінка і не тільки одної Аглаї. От і тітка Клявдія помагає їй також своїми власними „дерзаніями“ поборювати гнилу дійсність. З приятелем Карамазова, Вовчиком, не пропускає вона, як видно, „ні одного куца в садку, щоб, майже на очах у чоловіка, не похитуватися потім од задоволення...“ (ст. 121). І невідомо хто кого хоче „передерзнуть“: тітка небогу, чи небога тітку. Бо ще спочатку знайомства вони собі сумирно поділилися: „Мені Вовчик, тобі Дмитрій!...“

І, читаючи ці більше ніж несмачні „прологомена до національної ідеології“, пригадується європейцеві сцена з модерного роману американця Л. Брамфілда „Велика злива“. Отака як Аглая, паразитуюча на житті молода жінка, дружина англійського лорда, зустрічається на прийнятті в індійського магараджі зі своїм колишнім приятелем. На прийнятті кущів немає, але в палаці в багато кімнат, куди нхто не заглядає. І, коли ця пара повертається з огляду палацу до то-

вариства, то магараджа дивиться на даму, й каже стиха до компаньйонки: „Сука!..”. Юр. Д. називає таку ж поведінку „зриванням масок з гнилої дійсности!...” Нема то, як „геть од Москви!”

Ні, якби справді Аглая була розумною, а не зарозумилою особую, не насвистаною під московську, інтелігентську думку креатурою (хоч би й московкою), то, не витрачаючи часу й енергії на всілякі конкстадорсько - сексуальні екївоки, зразу пізнала би, що Карамазову місце не „на службі українського відродження” (яка честь для України!), а в бездамі. І, мавши до нього симпатію, вона не робила би з себе глибокодумного знавця спадщинної психіки, знавця, що „все розум є й знає” (ст. 112), не підстьобувала би по півтемних кімнатах його сексу, не волочила би його по ночах через поля й переліски, а по-вела би його до доброго спеціаліста невролога.

Про дальшу долю Аглаї ми довідуємося не лише з решток II-ї частини „Вальдшнепів”, що її автор спалив, але й з післясловної реклами Юр. Д. За ними і в II-ій частині Аглая продовжує своє „пакушеніє с негодними средствами” (замах з невідповідними засобами) на Карамазова, все з тією ж ціллю „приєднати його для українського відродження”. Та вся ця „понадплянова” продукція грімких слів Аглаї „герольда українського прогресивного відродження”, українця - європейця, українця, що не виховався на політграмоті, не зворушує. Бо тут то й вилазить із рецензентового мішка, пошитого з одпадків тогобічної „заслони”, всесоюзне шило діямату. Нарешті читачеві стає все ясним! Ну, звичайно, що „прогресивного“! Якого ж іншого? Та, боронь Боже, не національного!

Не берім однак рецензентові цього за зле. На школах політграмоти за це слово „національний“ так тяжко били і саме по голові, його й товаришів, що цілком вибили з них це слово. Навіть у свобідніших умовах рецензент, як видно, стидається уживати його, соромливо прикриваючи „страха ради юдейска“ це небезпечне слово „прогресивними“ термінами. Але що він під тим „прогресивним” відродженням розуміє, — це спробуємо розшифрувати далі при його ж, Юр. Д., допомозі.

Кінець Аглаї у „прозирній ЧК“ не є жодною несподіванкою (хто ж тільки не кінчав у неї!), ані підставою для гльорифікації. Юр. Д. запевнює, що вона „гине у в'язниці як герой”. Гм! Може й так, але скорше ні! Бо, знаючи балакливо-підградусну методу її „безумства”, сумніваємося, щоб імаїнарне геройство цієї псевдо-українки можна було хоч би порівняти зі смертю такої, ось, Хариті Кононенко. Коли цій

останній перед застріленням кат - німець наказав зняти гарні, нові чоботи, то Х.К., знявши їх, розбила ще ними катові піку.

З дальших дієвих осіб є ще в романі дружина Карамазова, Ганна, (з того роду, численних по той бік, подруж, що про них колись на Московщині казали: „венчали, вакруж влі, а черті ім пелі”), яка став його „жінкою“ побачивши, як він застрілив безборонну „баришню“. Ну що ж! І таким способом також підбивають часом гусячі серця!... Хоч українській жіночій душі, не зважаючи на те, що її так Д. Карамазов обплює, такий спосіб ані властивий, ані до рекомендації... Ласкава й привітлива, занадто однак поблажлива до вибриків чоловіка і нахабства москочки, Ганна виїмково викликає в читача трішки співчуття.

Є ще там коханець „тьоті Кляви“, якийсь безпартійний Вовчик, мішанина з приват-доцента, марцьового kota й злишньої людини“ московської декаденщини. Ще є там... Та, ні! Досить, досить! Мистецько невдалі, голословно дефінйовані, національно-фальшиві, морально брудні, неголовні персонажі. Вони негідні українського національного роману, як би їх не обмивали прихильники автора. Із цієї важкої атмосфери російщини, бруду, амікошонства, „пьянки“ й юродства, що Хвильовий - Фітільоф зумів накопичити на 25—30 сторінок нормального формату, робиться свіжій людині зле. У всій цій купі хворого бундючення, єдиною здоровою людиною є, мабуть, служниця Одарка, що „так кумедно дивилась на своїх хазяїв, ніби вони й справді щось негарне затаїли в собі“ (ст.8). І має рацію! Та як же інакше, як не кумедно можна дивитися на цю купу причинних, і яка з нею може бути інша розмова, крім простого, службового „слухаю“, від якого Карамазов аж закипав зненавистю?

Нарешті можна би спинитися й на мові роману. Засмічена москалізмами, от, як: сонце зарилось, городок, тупик, навряд, ласкати, засуєтився й т. п. Опанована московською будовою речення мова цього твору є, поруч мови Винниченка, мабуть, найнеохайнішою мовою української літератури. І це не випадково. Це не тому тільки вона нам здається на багатьох місцях поганим перекладом з московської, що автор учився в російській школі й зростав та перебував у всесоюзному оточенні. Це тому, що в своїх творах, особливо у „Вальдшнепах“, він хоч і пише українськими словами, але думає своєю рідною мовою. Та й цілком зрозуміло, що москаль Фітільоф, який походив з пограничного, напівмосковського міста Богодухова, думає по-московськи, хоч і прийняв собі український псевдонім Хвильовий.

І як Гоголеві й Короленкові за московськими словами їхніх творів не сховати своєї української істоти, як Джозефові Конрадіві у плащі англійського письменника не заперечити польської природи Юзефа Корженьовського, чи Б. Шовові свого ірландства, або Шамісові французькості, — так і нащадкові московських стрільців Фітільову не так легко звільнитися від спадщини своїх предків (якщо взагалі може бути мова про звільнення!)

Про Гоголя казав раз із докором Горький Короленкові, що „хахол“ Гоголь засмітив російську літературну традицію й мову. Горький мав рацію. Чому ж не мати рації українському рецензентові, стверджуючи, що рука Миколи Хвильового писала так, а не інакше, бо нею керувала душа москаля Фітільова? Знаючи цей факт, читачеві стане ясным багато неформального, але й духовного сенсу московської природи, що пропонує українській істоті москаль Фітільоф, *false* „хахол“ Хвильовий.

Стане ясным, чому його тягне до змосковлення українського визвольного процесу й довірливої „малоросійської“ душі, не буде вже так беззастережливо зворушувати й сумнівної вартости данайський клич „Геть від Москви“ та реверанси в бік Європи. *Cum grano salis* буде відноситися український читач і до того репету, який довкола Фітільова-Хвильового робить затуманена московською імлюю безкритична критика.

Ото ж, підводячи підсумки розгляду I-ої частини „Вальдшнепів“, треба сконстатувати, що з художнього боку це є абсолютно невдала річ, а національно — не лише хибно, але й шкідливо поставлена. Про неї каже в післяслові Юр. Д. що це „роман, який існує в легенді“. Вибачивши рецензентові його афемізм щодо легенди, можемо лише радіти, що він так і залишився *in potentia*. Принаймні українська література матиме менше клопоту з цією паразитивною юрбою маніяків і причинних, що з легкої руки Винниченка таки пролізла до українського роману.

До „відділу пропаганди і реклями“ треба зарахувати й безкритичні захльостування авторових однодумців над Фітільовим-Хвильовим, як над „творцем українського роману“. Такі голословні, щоб не сказати ігнорантські, твердження були би тільки реклямовим трюком, щоб збільшити почитність (для видавця рентабельність) видання, якби за ними не стояли далеко не літературні цілі. Але про це мова в другому розділі розвідки.

II.

Як би, однак, і не був опрацьований „під українське“ роман „Вальдшнепи“, то, всетаки, здоровий глузд європейця-українця дав би собі з ним раду. Та, щоб цього боронь-Боже, не сталося, рецензент Юр. Д. у своєму післяслові до твору спішиться створити довкола автора й роману імлісту атмосферу півправди, недоговорень, а то й просто інсинуацій і фальшивок, розрахованих в часті на слабкий критицизм читача, в часті на його непоінформованість та, не в останній мірі, на земляцьку поблажливість і зниження моральної чутливості й національно-державної відповідальності. І робить це Юр. Д. із справді обеззбройливою безцеремонністю і погірдливою оншальянтністю політграмотного авгура. Ото ж *ad punctum*.

22-го лютого 1928 р. член КП(б)У Хвильовий-Фітільоф написав з-за кордону до редакції часопису „Комуніст“ другого покаянного листа. Він писав: „Відаючи себе на милість своєї компартії, й її ЦК зокрема, я перш за все вважаю за потрібне ще раз пригадати свої політичні помилки, й ще раз засудити їх“. Які вірнопідданчі вирази в тім „свої“ КП(б)У, яке поготівля ще раз „цьомнути бозю в хвостик“! Звертаємо увагу, що це він робить „ще раз“. Бо ту ж саму „комбозю“ він у товаристві Досвітнього й Ялового вже був перепрошував заявою від 1. грудня 1926 в часописі „Вісті“. Вже тим разом вони гуртом „плювали собі в обличчя, плювали довго й настирливо“ (по рецепті Д. Карамазова). Через два роки тов. Фітільоф-Хвильовий робить це вже сам, додаючи, що „кінець свого роману „Вальдшнепи“ я знищив і, знищивши, думаю тільки про це, як би мені, хоч частково, змити з себе ту пляму, що забруднила моє партійне і літературне ім'я”.

Українець Шевченко колись „мучився, а не кааявся“. Москаль Фітільоф чи мучився, чи ні — невідомо, але покааявся. Можна на це завважити, що „прозвірна ЧК“ мала інші, більше досконалі методи для викликання каяття в „грішників“, ніж колишнє „III-є атделеніє Ёво Величества канцелярії“. І хоч в часті цим методам завдячують усі процеси „по той бік“, що „грішники“ не тільки каються, але й самообплювуються, але це лише в часті. Бо таке каяття (віноват, ваше високоблагородіє!) глибоко закорінене в московській психіці. Для цього не треба якогось особливого „тиску“, мук чи тортур. В більшості випадків досить на такого московського грішника покивати пальцем, щоб він уже почав „каятися“. Уже за часів царя Івана Грозного дивувалися закордонні послі, з якою покорою давали себе катувати, й як щиро

„признавалися“ опальні бояри. Генерал Гордон, шотляндець на службі царя Петра I., зо здивуванням описує, як бунтівливі стрільці після одних тільки нешкідливих стрілів понад їхніми головами йшли „с пакаянної“, несучи самі на себе „плахту“ (дерев'яний обрубок) й сокиру. Без опору й без мусу вони віддавали себе в руки катів, видумували на себе небелиці й нісенітниці, оббріхували ворогов і друзів. І генерал Гордон, європеєць, цього не розумів. Бо „каяття“ лежить у психіці москаля. „Не сагрешіш — не пакаєшся, а не пакаєшся — не спасьошся“ — це не лише сектярський льозунг, але гасло московської душі. І ось, вони каються. Кається Пушкін перед Нікалаєм I, кається перед царем Бакунін — все стовпи російського свободомислія — кається революціонер Струве, перепрошує самодержавіє Достовський, вибачаються перед червоним тронем теперішні московські емігранти — Купрін, Бунін, Іванов — мелянхолійно бурмотячи популярний інтелігентський шлягер:

І ти зжьоє всьо, чему пакланялся,
пакланілся всему, что зжігал...

Є серед тих флягелянтів духа й чужинці, от як Струве й Достовський; заразлива й отруйлива ідея московського духовного флягелянтства. Що ж тоді казати про московську душу такого Фітільова, покаяними українськими словами якого говорить московська істота його стрілецьких предків!

Ні! Українська національна традиція ніколи не була на лінії цього московського самообплывування, цього раскольніковського, спочатку свідомого, гріха, потім каяття з прилюдним: „В'яжіте православніє! Убіл!“ Не каялися наші князі в половецькій неволі, не каялися козаки в турецькій, не кається Байда, висячи на гаку, ані отамани на варшавських і коднянських палях та колесах, ані гетьмани на засланні, ані Мазепа, Орлик, Петлюра й Коновалець на еміграції, ані герої Базару. Якщо ж і в українській минувшині приклади заломлення були, то це були вийнятки, а не правило української душі, що її посестра — європейська душа, душа незломного Віклефа, Гуса, Лютера, ірландських сінфенів, патріотів італійського рісорджімента, все й завжди проголошувала до світа своє величчє: Ні! „Мучусь, а не каюсь!“

Подаючи ледве півцитати з авторового другого листа, й додаючи від себе, що Фітільоф спалив кінець роману „на ультимативну вимогу партії й уряду“, Юр. Д. робить три підтасовки: замовчує першого листа, недоговорює цитати й нарешті пробує показати читачеві автора як „*persona grata*“

українського життя тих часів. Замовчування й недоговорення рецензентів потрібні, щоб „підондулювати“ розпатланий духовний образ Фітільова. Якщо ж до цього ще евфемістично приплутати „партію й уряд“, то тоді об'єкт його рецензії набирає величких „вождівських“ прикмет всеукраїнського значення, „надзвичайного авторитету й популярності“. (Чи і в каятті? — Юр. Д. соромливо замовчує.)

Та все це звичайна миляна банька, аберацию віддалі збільшена до цепеліна, все це тільки „роблення з комаря паламаря“. Жодної „надзвичайної популярності й авторитету“ Фітільоф „дома“ не мав. Був це письменник-інтелігент (в російському розумінні цього слова), що його знала, як влучно каже М. Шульга в своїй розвідці „Про молодь Наддніпрянщини“, — тільки інтелігенція, а носіями його думок була тільки невеличка секта мрійників-письменників“. Українська ж молодь, українське суспільство про нього й не чуло. „Якийсь комуніст Хвильовий застрілився“, — казали про його смерть. Була це буря в місцевій партійній шклянці води. І коли тепер Юр. Д. хоче вмовити в читача протилежне, то робить це з цілком інших мотивів, ніж предкладання читачеві правди.

Хай не помиляє читача і так пропаговані (хоч і не самими прихильниками „робітничо-селянської ідеології“) кличі Хвильового: „Геть від Москви“ і заклики до Європи. У своїй статті „Камо грядеши“ з р. 1925 він пояснює, як цей заклик треба розуміти. Для нього Європа це засіб для підсилення „азіатського ренесансу“, йому Європа тільки для мистецтва. Він каже, що „нашими устами говорить молода пролетарська інтелігенція... Ми відповідаємо за все сказане нами перед трибуналом Комуни“.

У першому покаїнному листі він ще більше прецизує своє ставлення до Європи: „Ми визнаємо, що гасло орієнтації на „психологічну Європу, будь-яку минулу — сучасну, пролетарську — буржуазну, враз із змаганням розриву з російською культурою, поруч з нехтуванням Москви, (що є центром всесвітньої революції), як центру всесоюзного міщанства, було, безперечно, збоченням з класової пролетарської лінії інтернаціонала“.

Немає ніякої різниці між покайнними словами цього листа, й словами з „Камо грядеши“. Для Хвильового тая Європа була тільки засобом для молоді пролетарської інтелігенції, була тільки підсудним перед „трибуналом Комуни“. І його „Геть од Москви“ — це не клич національної української душі. Це клич того, хоч би, царя Петра, що кликав „геть од Москви“, до „європейської“ Росії!

У всіх цих діалектично-пролетарських міркуваннях Хвильового (й Юр. Д.) немає жодного місця для Української Самостійної Соборної Держави, як політично-соціальної спільноти всіх українців, а не самих пролетарів, а не самих робітників і селян. Фітільовська Україна — це надалі член „пролетарської родини”, на сторожі якої стоїть „прозора ЧК” з наганом приправленим до стрілу в карк кожному „інакомислящому”. Що саме так, а не інакше думав Фітільов, у цьому, читаючи його бундючні фрази, не може бути жодного сумніву. Та же під час своєї закордонної подорожі 1928 р. він зо смаком висловлювався про те, з яким задоволенням він поставив би „к стенке” Д. Донцова. Якщо ми собі пригадаємо, що саме Д. Донцов ще 1913 р. вперше ясно й недвозначно сформулював наш національний клич „Геть од Москви”, і все життя беззастережно й непокаянно боровся за нього, — то пролетарсько політграмотна ненависть Фітільова до Донцова стане цілком зрозумілою. В аспекті цієї гльорифікації Хвильового, як українського духовного вождя, в аспекті цієї, так би мовити, „фітільовщини” ми не сумніваємося також, що тільки „невідповідні” еміграційні обставини не дають можливості „робітничо-селянським фітільовщикам” поставити „под стенку” як не самого Донцова, то бодай „донцовців”. Та, вони це пробують робити інакшим, рафінованішим методом, от, як напр. Юр. Д.

Ось, пишучи про перебування Хвильового закордоном, Юр. Д. твердить, що той міг вибирати: „або врятувати своє особисте життя на еміграції, покинувши театр війни, або ж рятувати життя товаришів в Україні й справу, за яку разом з ними боровся”. Якщо на еміграцію дивитися так, як в школі політграмоти навчили Юр. Д., то це все правда. Бо ж відомо, що пролетарська пропаганда посуджувала еміграцію з бувшої Росії в цілому, як еміграцію соціальну й, боронь Боже, не згадувала про національні еміграції, зокрема про так зненавиджену „жовто-блакитну петлюрівщину”. Тому й досі для Юр. Д., й його однодумців, еміграція це тільки втеча зайця перед польовниками, а не відступ смертельно раненого льва, що борониться до останку, як це було з еміграцією українською 1920 р., з її армією й урядом. Такого льва, по методі політграмоти, тільки фіцають, й тому Юр. Д. не уявляє собі, що еміграція може хотіти бути й справді стати вільним рупором своєї, комуною гнобленої й фітільовською політграмотою дурманеної, батьківщини. Бо ж цими рупорами були всі національні еміграції світу, від жидівського Мойсея, до українського Орлика, Войнаровського, й Петлюри, до численних, тепер, еміграцій поневолених Москвою народів.

Юр. Д. каже, що поворот Хвильового-Фітільова „рятував життя товаришів“. Ми в цім сумніваємося. І маємо підстави. Вже поминаючи той факт, що ті „товариші“, то була вибрана сектлярська групка, сміємо твердити, що саме той поворот з „челобітної“ був скріпленням позиції большевизму й виправданням дальшого терору проти національно свідомої, української (не фітільовської) молелді й інтелігенції. Нарешті, як результат повороту, Хвильовий „пустив собі кулю в лоб“. Цікаво, чи при цій дійсно боягузній утечі з життя він думав також про „товаришів“?

До скріплення свого погляду на еміграцію й підсилення позиції „поворотця“ Фітільова, Юр. Д. притягає безцеремонно й, Богу духа в еміграційних справах винного, К. Штайна: „Хто не ділить із своїм народом нужду й смерть, той негідний того, щоб жити серед нього“, — цитує Юр. Д. Правда! Але до чого це причеплене? Юр. Д. або навманя випикує цю цитату з якоїсь збірки „думок великих людей“, або вважає, що з читачів ніхто не знає ані Штайнаної доби, ані обставин його праці. Саме з цієї цитати можна подумати, що Штайн таксамо погірдливо дивився на еміграцію, як Юр. Д. Але хто знає про Штайна більше, ніж цей цитат, тому відомо, що в боротьбі проти Наполеона за свободу батьківщини К. Штайн був емігрантом не раз, і не рік, і ніколи не вважав свою еміграцію за „залишення театру війни“. Навпаки, еміграція була йому й надалі полем бою, де він без передиху змагався з переможним тоді Корсиканцем. Він, як і керівники української еміграції, не „беріг“ свого життя. Безстрашно ходив він через кордони для зустрічі зі своїми однодумцями й прихильниками, був у безнастанному зв'язку з дворами австрійським і російським, терпів з родиною нужду, й глядів у вічі смерті саме на еміграції. Чи може за рецептою Юр. Д. мав він залишитися в Пруссії й датися посадити до Шпандау, під байонети свого безвольного короля?.. Ні, такими сфальшованими історичними авторитетами Юр. Д. не pomoже ані собі, ані Фітільову.

Та далі рецензент дозволяє собі ще більше, коли каже, що „на еміграції й у Галичині українська духовість була й представлялася йому (Хвильовому) тоді в такому стані, що він неминуче увійшов би з нею в конфлікт, лишившись на еміграції, як і дома, ізольованим та зацькованим“. Знов свідомий копняк і підсвідоме, правдиве твердження. Бо всім, крім Юр. Д. і його шефів, відомо, яку велику національно-політичну роллю відіграла перша УНР-еміграція. З нею, що єдина в той час була носієм українських національно-визвольних змагань, Хвильовому було би, звичайно, не подорозі. Як не подорозі,

ані в цьому житті, ні в майбутньому, катові й жертві, апологетові „прозірної Чека” й борцям проти тієї ЧК, членові КП(б)У, учневі Леніна та тим, що ідеологічно та чинно були й проти Леніна й проти КП(б)У. І пощо ж тоді ці жалісливі слова про „ізолюваність”? Хіба, що „ізолюваністю” назвати становище генгестера, що опинився випадково в товаристві об’єктів своєї чинності. Ясно, що з такого товариства генгестерові одна дорога: назад до свого „гену” — КП(б)У, прозірної ЧК, пролетарської молоді й Комуни. Таким особам у Московії кажуть вульгарно: „катись калбасой!” І це єдина можлива відповідь на політграмотні сльози Юр. Д. над долею „зацькованого” Фітільова.

З фальшивих передумов випливає в Юр. Д. й фальшивий висновок, що „отже з власної волі, а не з примусу він поділив зі своїм народом (котрим? М. Л.) нужду і смерть”. Ото ж, щоб з’ясувати собі ті „еміграційні розкоші”, яких свідомо зрікся Фітільоф, уявім собі, що він залишився на еміграції. Та ще уявім собі, що він приєднався до української еміграції. Остання уява занадто вже неправдоподібна, але все ж спробуймо собі це уявити. Що б він на тій еміграції робив? „Звик пес за возом бігти — й за саньми біжить”. Так і Хвильовий. Національна українська боротьба йому би рідною не стала, й він закордоном обплывував би її так, як це робить тепер своїми закукленими інсинуаціями Юр. Д. Щоб жити — він мусів би працювати, й то працювати важко й витривало, забувши про „дерзання”, або й вчитися на півголодному пайку, чого не довчився. А в Україні, мавши багато роботи, він існував без праці, що її суроґатом були його публіцистичні вправи в царині засмічування української національної душі. Тому то й повернувся від до „рідної мами” КП(б)У, бо закордоном він був, як шакал на вулиці великоміста, як гиена на денному світлі.

Копнувши українську еміграцію, Юр. Д. при цій нагоді „пракатілся” й по Галичині. Віримо, віримо, що й там не було Фітільову місця! Та хіба ж галицька духовість „була” тоді такою, щоб могла рівнятися до високих стремлінь „знатного” члена Компартії? Ні! Це була Галичина разом з Волинню, де, навіть не зважаючи на польський державний терор, зародилася на здоровому підложжі національна боротьба 1918—20 рр. й розцвітало модерне поняття українського націоналізму. Це була Галичина, з якої вийшов Коновалець, де працював Д. Донцов, де діяв Шептицький! Але пощо це, й кому доводити? Та ж на мірило компартії, ЧК й політграмоти все це були найгірші представники того напрямку, проти якого саме бо-

ровся Фітільоф. Поставити їх „к стенке“ було неможливо, співпрацювати з ними — ще неможливіше...

Однак ми погоджуємося з Юр. Д., що Фітільоф на еміграції був би ізольованим, як і вдома. Бо Україна жила не сектарством Хвильового-Фітільова. Мовчки, з заціпненими зубами прислухалася вона до комввертів вірних, ленінських служак! Вона творила Спілку Української Молоді, Союз Визволення України, вона стогнала по льохах і казематах тієї „прозірної ЧК“, що її оспівував москалин Фітільоф, вона „мучилась, а не каялась“, не як він і його товариші. І завдячувати Хвильовому акції культурної роботи в Україні тих часів — це або безкритичність рецензента, або його зла воля, або призерство до читачевої критичности. Але, мабуть, усього потрохи... а заразом: „аїтка“.

От, чому повернувся тов. Фітільоф на Україну! І, вдумуючись у цю підсвідомо (або дуже субтельно закуклену) підступну гльорифікацію його повороту, сама собою напрошується до публікації майже аналогічна пригода з останньої війни. 1941 року, коли німці так легко вдерлися до щасливої, під кермою КП(б)У, України, евакуювали з одного колгоспу чималий гурт расових поросниць. Але далі як до Дніпра поросниці на схід не дійшли. Під тиском німців розбіглися евакуаційні команди, й поросниці, міцні чуттям стаєнної „родни“, повернулися назад до свого колгоспу. Це був шлях чималого числа десятків кілометрів, але, ведені своїм свинячим інстинктом, поросниці до колгоспу потрапили. А там їх радісно привітали німці й, поставивши „к стенке“, послали до котла. Тільки нарікали, що худі були... Які трагікомічні паралелі!...

Не зворушує нас і самогубство члена КП(б)У, товариша Фітільова-Хвильового. Не будемо торкатися тут моральної сторони самогубства. Мусимо однак звернути увагу, що це не самогубство в ЧК такого Міхновського, що не каюся і не кривив душою ціле своє національне життя, не Ольжича в камері гештапо й не бійців Зимового Рейду, що кінчали часом на гранатах, або тепер завязців УПА. І цього самогубства українська духовість не виправдує, й самогубцям не може уділити „права геройства“. Бо не накладав на себе рук ані князь Михайло Чернігівський, опинившись у татарських руках, ані князь Ігор у половецькій, ані козаки в „бусурменській неволі“ ані Кочубей у застінку, ані Кальнишевський у в'язниці, ані, ані, ані... Безліч „ані“ мужніх національних українських сердець, аж по Петлюру, не ризикували добровільно з найвищої вартости й найостаннішої можливої запоруки боротьби, власного життя!

В європейській духовості (не в тій, звичайно, Європі, яку лише для Комуни експлуатувати радив товариш Фітільоф) самогубець не був, і не є героєм. Зайво було би гльорифікаторам його смерти доказами християнської моралі доказувати протилежне. Дозволимо собі хіба подати тут одну цікаву паралелю. Коли раз в чехословацькій публічній опінії об'явилася неслмилива течія, щоб поставити пам'ятник для вшанування пам'яті чехословацького полковника-легіонера Швеца, що з високих патріотичних мотивів скінчив самогубством, — то вистарчило кілька слів президента Масарика що „самогубець не герой!“, щоб ціла акція безслідно заглухла. Саме того Масарика, що не належав до ніякої конфесії, але в своєму основному творі „Самогубство“ зайняв рішуче становище і проти самогубства й проти його гльорифікації. Але ж то був Масарик! А наші наївні „галицько-льодомерські хахли“ не соромляться ставити Хвильового поруч Петлюри й Коновальця, як... нац онального героя. („Час“ з дня 25. 5. 1947 р.) А „Українська Трибуна“ (18. 5. 1947 р.) навіть передруковує (без коментарів) доповідь якогось „фітільовщика“ С. Гришка про останні дні Хвильового, де є такі ганебні в своїй многозначності слова: „Рука (Хвильового) сама потяглася до шухляди, де зберігався наган — його вірний товариш з буряних літ революції...“ О, Грішко добре знає цього нагана! Не пізнають його тільки короткозорі „ліценціянські“ очі редакторів і не пригадує кудя „малоросійська“ пам'ять. Ми спробуємо їм пригадати!

Це той самий наган, що в руках комсомольців і чекістів вкорочував життя українській національній інтелігенції, українським робітникам і селянам, що не в рядах КП(б)У, а проти неї, в лавах української армії й повстанчих з'єднань, боролися за свободу України в роках 1917—1922. Це ним були озброєні ті інтернаціональні лотишські, беля-кунівські, китайські й інші бригади, що залишали за собою гори трупів українського національного селянства й робітництва. Це постріли саме цього нагана чули востаннє ті, яких добивали під Базарем, ті, що стояли на останній стійці під Фридрихівкою й Волочицькими, герої Зимового Походу й останнього Рейду. І безліч тих, (імена же їх Ти, Господи, знавші), що гинули й гинуть у центрах і підвалах тюрем і казематів. Це з того самого нагана вийшла куля, що вкоротила життя С. Петлюри... Тепер пізнаєте пани „ліценціанти“? Але якщо ні, то вам ще поможемо: цей той самий наган від якого загинули ваші — Батьки й Матері й гинуть далі ваші Брати там, де ще „терпить, а не кається“ геройська УПА... Тепер пізнаєте, пани „ліценціанти“, цього фітільовського „товариша з буряних літ революції?“

І знову таки, самогубство Фітільова було цілком у згоді з його московською природою, у стилі покаянної сокири й плахи його предків. Особливо ж увійшло воно в стиль московської декаденщини з-перед світової I-ої війни. Та й не дивно тому, що самогубством скінчили такі стовпи модерної російської пролетоєзії, як Єсенін і Маяковскій. Була це смерть не героїв, а гістріонів. До них належить і їхній земляк Фітільоф.

Уся дальша реклямова післясловність Юр. Д. до роману не заслуговує серйозної уваги. Ціль тих голословних заприсягань у красі й силі Аглаїної діяльності, усе те вболівання над „великими визвольними ідеями 1917 року“, треба віднести на рахунок не тільки рецензентового захоплення ідеологією автора й твору, але й його службі тій шкідницькій ідеології, яка покладена в основу брошури недавнього часу: „Молодь Великої України й її завдання“. І післяслово Юр. Д. до роману це тільки товариський „причинок“, що має помагати тій ідеологічній групі розкладати свою „робітничо-селянською“ ідеологією український національний процес. От, тут є й відповідь на поставлені спочатку цієї розвідки запити. Докладніше висвітлює політичну ідеологію цієї розкладової праці розвідка М. Шульги „Про молодь Наддніпрянщини“, до якої й відсилаємо зацікавлених читачів.

Що ж торкається дальшого стану „фітільовщини“, то трудно сподіватися, щоб Юр. Д. залишив її пропаганду. „Чим горщик раз насмердівся — буде все тим смердїти“, особливо якщо й сам не виявляє наміру до „самовідсмороджування“. Але мусимо нетільки сподіватися, але й вимагати, щоб до цього явища фітільовщини зайняли становище наші духовні провідники: письменники й поети. Де їхній голос у цій обманливо-підступній спробі підмінювання й підробки українських національних вартостей? На жаль ми досі його не чули.

Бо одні з тих, кого еміграція мусить вважати своїми провідниками так зайняті відповідальною й важною працею взаємопошивання в генії, що для справ національного загалу немає в них часу. Другі так міцно й настирливо товчуть головою об мур літературних умовностей (що їх самі ж і повидумували), що луна від порожнечі заглушує їм підшепти фітільовщини. Інші або відгородилися від світу стінами палацу світового (з Коломиї) ордену бога Ра, або із-за самореклями не мають часу на якісь-там „ідеології“ (крім наймодернішої). Іншим, нарешті, попіл світових пожеж засліпив очі й позакладав уха, й вони слухом не чують і зором не добачують небезпеки, яка роздмухує серед нас тую пожежу... А всі

вкупі тримаються, мабуть, знаменитого малоросійського гасла, однаково популярного й у Львові й у Києві: „Моя хата з краю...“

Коли Бог хоче покарати нарід, він заціплює уста й засліплює очі його пророкам й дає сили й переконливості словам обманних вождів. У 1-ій Книзі Царів (22, 21) це змальовано зі страшною переконливою образністю: „Ото ж вийшов якийсь дух, став перед Господом і сказав: Я обману його! (царя Ахаба. М. Л.) І Господь сказав: яким способом? Той відповів: я вийду й буду духом лжі в устах усіх пророків його. Відповів Господь: Обманювати ти вмівш: іди й зроби так...“

Кінчаючи нашу розвідку мусимо все ж припускати, що Фітільоф-Хвильовий в українській літературі таки залишиться. Але як сумний і трагічний спомин про страшні часи неволі й духового поневолення нашого народу! Часи такого рафінованого обману й перфідності, що зголодніла за виявленням свого національного „Я“ українська душа дала себе обманювати під московську комуну стриженою, облудливою ідеологією нащадка московських стрільців. Це зрозуміло, та й почасти вибачливо. В хвилини голоду люди їдять своїх ближніх, не кажучи вже про такий шкільний приклад, коли зголоднілі полярні дослідники їли свої шкіряні чоботи... Але пощо ж порівнюючи свободній українській духовості на еміграції віджиглятися московськими ідеологічними лаптями в „робітничо-селянському“ українському сосі? Пощо толерувати працю пропагаторів такої справи й їхніх „оберкохів“ та кельнерів?

Остається ще особа самого „товарища“ Фітільова, як людини. Говорилося про неї мало й знаємо про неї ще менше. Дещо про нього розказав нам його „товариш з буряних літ революції“, дещо сказала його жадоба „стрельнуть“ у карк кого слід... Не сумніваємося також, що його гльорифікатори спродукують нам, при нагоді, й легенду про його „золоте серце“ (*a la* Дзержинскій). Та й у нас не може бути сумніву, що людина Фітільоф страждав і мучився. Та одного розуміння цього факту — мало. Ми знаємо й віримо, що мучився й пострілений Ленін і отрувний Дзержинскій, і підрізаний Троцький. Та хай нас це не зворушує. „І пекло мав своїх мучеників і диявол святих“ — влучно сказав один з Отців Церкви. Тільки, що вони не наші мученики й не наші святі! І цього ми не сміємо забувати!

Ми не сміємо забувати, що в Пантеоні наших героїв, поруч наших князів, гетьманів, поетів, поруч Шевченка, Конавальця й Петлюри не може бути місця Скрипникам, Фіті-

льовим, членам КП(б)У й адораторам „прозірної Чека” Пантеону нашої духовости не занечишуймо! Не знесвячуймо храму української душі!

Обстоюючи чистоту українського національного Пантеону, до якого без розбору намагаються напхати чим більше „героїв”, як членів до партії — по принципу „хоч гній, але багато” — бачимо, що товариш Фітільов-Хвильовий до національних героїв належати ніяк не може. Не хочемо робити тут жодної конфесійної пропаганди, але нашим „майстрам від легенд і героїв” варто би, наприклад, знати, які вимоги ставить Католицька Церква до своїх святих, інакше, героїв Церкви. Ото ж для беатифікації святого потрібно, між іншим, щоб він мав так зв. „геройство найвищого ступня”, це є, щоб у свому земному житті проявляв християнські чесноти не один раз, не випадково, не від події до події. Церква жадає, щоб ці чесноти просякали ціле його життя й виявлялися в усіх формах його земної діяльності: в родині, суспільстві, політиці, ділах людських і Божих. Коли кандидатів на святого такого „геройства найвищого ступня” не можна доказати — він не може бути беатифікованим, не може стати святим, увійти в християнський церковний Пантеон.

Цього мірила треба би триматися й у нашій громадсько-духовній думці. Тоді, за цим критичним національним мірилом, на українських „національних героїв” не „висвячували” би кожного хлопчака, що „віддав стріл” до польського поліцая, не робили би з кожної „ост-арбайтерки” народної великомучениці й, нарешті, поруч наших справжніх „героїв найвищого ступня” не містили би Фітільових, Скрипників, Влизьків і подібних їм „національних гастролерів”, що наганом і брехнею прочищували собі дорогу в передні ряди українського ошуканства.

Бібліотека „Звено”

Ч. 2.